

TAITEESTA ILMAN ESTETIIKKA

Martin Heidegger, *Taideteoksen alkuperä*.
Suom. Hannu Sivenius. Helsinki, Taide
1995. 103 s.

Taideteoksen alkuperä on Martin Heideggerin yksi kuuluisimmista teksteistä ja alunperin pidetty esitelmänä Frankfurtissa vuonna 1936. Tosin Taideteoksen alkupe-
räästä on olemassa kaksi aikaisempaaakin versioita, molemmat vuonna 1935 Frei-
burgissa pidettyjä esitelmiä.

Esitelmät sijoittuvat aikaan, johon sijoittuu myös Heideggerin paljon puhuttu “käännös”, *Kehre*, jossa Heideggerin filosofiassa tapah-
tuu uudenlainen perusorientoituminen. Heidegger on itse maininnutkin, että *Taide-
teoksen alkuperä* esitti merkittävää roolia hänen *Kehressään*.

Tämän filosofisen muutoksen näkyvimpiä merkkejä on luopuminen eksistentiaali-
filosofisesta orientaatiosta ja siirtyminen enemmänkin “olemisen historian” ongelmiin,
jossa ihminen ja hänen ajattelutapansa näyt-
täytyy erilaisissa historiallisissa epookeissa.

Taidetta käsittelevä kirjoitus totuudesta

Heidegger näkee olemisen nyt monimuo-
toisena “tapahtumisena” tai “tapahtumana”,
joka tarvitsee ja käyttää ihmistä, mutta ei ole
mitään sellaista, jonka ihminen subjektina
loisi tahdonalaisesti. Tämä tapahtuminen on
Heideggerille “totuuden tapahtumista”, histo-
riallisten epookkien paljastumista, johon
ihminen ottaa osaa ja jossa kielellä on mer-
kittävä rooli. Voitaisiin sanoa, että olemisen
tapahtumana puhuu meitä historiallisesti ja
tässä mielessä Heideggerin aikaisemmat
käsitykset ihmisestä oman elämänsä valit-
sijana joutuvat uuteen valoon.

Taideteoksen alkuperässä on selvästi
esillä *Kehren* tuomat ajattelun muutokset.
Totuuden tapahtuma on merkittävässä roo-
lissa ja olemisen epookit saavat historiallisen
Daseinin ja kansan muodon. Tekstiin myö-
hemmin kirjoittamissaan jälkisanoissa
Heidegger tuo esiin kysymyksen “onko taide
yhä vielä olennainen ja välttämätön tapa,
jolla historiallisen *Daseinimme* kannalta
ratkaiseva totuus tapahtuu vai eikö se enää
ole sitä?” (s. 84). Tämä on yksi *Taideteoksen
alkuperän* avainkysymyksistä, jota Heideg-
ger pyrkii avamaan tarkastelemalla mitä
taide ylipäättään on. Ei niin että hän antaisi

yksiselitteisen vastauksen, vaan pyrkimys on nimenomaan nähdä uudelleen koko kysymys.

Ongelmana nimittäin on, että esteetiikkaa korostava käsitys taiteesta on sijoittanut taiteen aistitodellisuuden, elämyksen ja "tunteen" alueelle, vanginnut taiteen esteettiseksi kohteeksi ja subjektin toiminnan "esineelliseksi" tuotteeksi tai kulttuuri-ilmioiksi, jolloin taide jää Heideggerin mukaan kokonaan käsittämättä ja kuolee pikkuhiljaa pois. Jotta edelläoleva peruskysymys saisi jonkin mielen, taiteelle on suotava oikeus totuuteen, joka perinteisesti on vain tiedon tai tieteen asia, jotka erottavat totuuden kauneudesta ja hyvyydestä. Heideggerille totuus, kauneus ja hyvyys eivät ensisijassa ole erilisiä, vaan kun totuus asettuu taideteokseen, se tulee näkyviin kauneutena: "kauneus on eräs totuuden tapa olla kätkeytymättömyytenä" (s. 57). (Heideggerin totuus-käsityksestä, katso Reijo Kupiainen, "Heidegger ja totuus tapahtumisena", *niin & näin* 2/94, s. 6-8)

Miten taideteos on?

Taide ei ole Heideggerille siis estetiikan asia, eikä *Taideteoksen alkuperä* missään nimessä filosofista estetiikkaa, vaan taide on hänen mukaansa nähtävä yhteydessä "olemiskysymykseen" ja näin ollen taidenimitystä kantavaa esteettis-kulttuurista aluetta edeltävään ilmiöön. Olemiskysymys, jota Heidegger pohtii erityisesti pääteoksenaan pidetyssä *Sein und Zeitissa*, on Heideggerin yritys palata itse asiaan, "*zu den Sachen selbst*", kuten fenomenologian "tunnuslause" kuuluu. Heideggerille filosofian todellinen kysymys ei ole tieteelliset, teoreettiset ja kulttuuriset konstruktiot, kuten taide, vaan elämä ja oleminen itse. Tämä pyrkimys liittyi Heideggerin transsendentaalifilosofiaan (uuskantilaisuus ja Husserlin fenomenologia) kohdistamaan kritiikkiin, joka yrittäessään ymmärtää elämää kieltäytyy kuitenkin luopumasta epistemologisista kategorioista ja ennakoehdoista. Filosofia vallitsee tältä osin teoreettisen järjen ylivalta, joka johtaa eletyn elämän objektivointiin, hypostasointiin ja kalkkeutumiseen, ja näin elämä tulee ymmärretyksi objektivointina, jossa se ilmaisee itsensä kulttuurina. Näin nousee a priorin ongelma: objektivoina elämä käsitetään historiallisen kehityksen myötä syntyneeksi kulttuurin muotojen systeemiksi, jossa kulttuurin käsite kokoaa kolme keskeistä aluetta: looginen, eettinen ja

esteettinen, eli tiede, moraalitiede ja taide: totuus, hyvyys ja kauneus.

Taideteoksen alkuperässä Heidegger pyrkii osoittamaan taiteen alueen ennen teoreettisesti ja kulttuurisesti ymmärrettyä taidetta. Tämä on alue, jossa maailma avautuu ja paljastuu totuuden tapahtuessa ja voi näin tulla erilaisten tarkastelujen kohteeksi. Mutta maailman avautuminen ei ole mikään yksinkertainen ja kerrallaan läpinäkyväksi tekevä prosessi, vaan sen tapahtumaluonteeseen liittyy tätä avautumista vastustava pooli, jota Heidegger kutsuu maaksi. Siinä missä taideteokseen liittyvä maailma kontekstinomaisesti merkityksellistää teoksen ja kiinnittää sen historialliseen kulttuuriin, maa vastustaa kaikkea tähän liittyvää lopullista merkityksenantoa ja totalisoimista.

Maailman ja maan välillä vallitsee kiista, joka vastaa totuuden ja epätotuuden tai paljastumisen ja kätkeytymisen jatkuvaa dialektiikkaa. Totuuden tapahtumisen ja taideteoksen ja kaiken olevan manifestoitumisen paikka on juuri tässä kiistassa. Tämä merkitsee sitä, että taideteos tulee merkitykselliseksi maailmaansa nähden ja maailma ilmoittaa itsensä taideteoksessa. Taideteos ei ole muualla kuin maailma, vaan ne ovat samassa mutta eivät identtisinä. Tässä paljastuneisuudessa taideteosta ei voida kuitenkaan vangita valmiiden tulkintojen ja kulttuuristen paradigmojen alueelle, sillä mm. teoksen materiaali maanluonteisena vastustaa tätä. Tällä kiistan käsitteellä Heidegger pyrkii tulkitsemaan uudelleen uuskantilaisuuteen liittyntä jakoa luonnonesineen ja kulttuuriesineen välillä, jossa jälkimmäinen muodostuu jonkin arvolisäyksen perusteella. Esimerkkinä tästä on rahakolikko, johon kulttuurisesti ja historiallisesti liittynyt arvo tekee kolikosta kokonaan muuta kuin mitä se materiaalinsa perusteella on. Jo mm. *Sein und Zeitissa* Heidegger kritikoi voimakkaasti Descartesin filosofian linjoja myötäilevää kulttuuriesineisiin liittyvää arvopredikaatin lisäystä, joka on ontologisesti ongelmallista. Kysymys on samasta a priorin ongelmasta, jonka jo edellä mainitsin. Ratkaisuksi tähän ongelmaan muotoutuu nyt monimuotoinen tapahtumisen kuvaus taideteoksesta tapahtumisen tapana, joka liittyy kulloisenkin maailman avautumiseen ja tätä avautumista vastustavaan maahan.

Mutta taideteoksen oleminen taideteoksena on Heideggerille vain yksi niistä tavoista, joilla tällainen tapahtuminen tai totuuden tapahtuminen järjestyy. Muut

kaksi inhimilliseen praksikseen liittyvää *Taideteoksen alkuperässä* esiintyvää tapahtumisen aluetta ovat ajattelemisen sekä politiikka (tai valtion perustaminen).

Politiikan estetisointia vai runoutta?

Heideggerin viittaus poliittiseen totuuden olemisen tapaan on nostanut esiin vaikutusvaltaisen tulkinnan *Taideteoksen alkuperästä*. Heideggerin konteksti ja liittoutuminen natsien kanssa tuo helposti näkyviin politiikan estetisointiin liittyvän kysymyksen Heideggerin kohdalla. Samalla on syytä muistaa, että Heideggerin *Kehre* sijoittui Saksan "konservatiivisen vallankumoksen" aikoihin, joka vei Hitlerin valtaan vuonna 1933. Heidegger ei kuitenkaan itse eksplisiittisesti kehittä ajatusta, että valtion voisi ymmärtää taideteoksen mallina, mutta siitä huolimatta Heideggerin "politiikan" nähdään usein alkavan juuri taideteoksen analyysistä.

Vuosien 1935-47 aikana Heidegger piti useita taiteeseen liittyviä luentoja ja tämä tarjosikin usein mahdollisuuden ottaa esiin filosofisia kysymyksiä aikana, jolloin mikä tahansa opetus ei ollut mahdollista. Näissä luennoissa, kuten myös *taideteoksen alkuperässä*, tulee usein esiin ajatus "teoksen luojasta" samoin kuin ajattelijasta ja valtiomiehestä, joka on aikalaisiinsa nähden "ylivertainen" näkijä, kuulija ja kokija. Tällaisiksi historiallisiksi "taiteilijoiksi" Heidegger nimeää mm. Sofokleen, Hölderlinin ja oikeastaan myös itsensä.

Niissä tulkinnoissa, joissa korostetaan Heideggerin käsitystä valtiosta tai *poliksesta* teoksena nähdään Heideggerin ajatusten johtavan pangermaaniseen *Führerstaat*iin, jota johtaisi tällainen todellinen valtioteoksen luoja. Toisenlaisesta näkökulmasta lähtevät tulkinnat näkevät "taideteoksen luoja" erityisen kaksijakoisina olentoina, jotka ovat mukana samassa historiallisessa elämässä muiden ihmisten kanssa, mutta elävät samalla paljaammin todellisuuden välittömyydessä.

Tällaiset henkilöt ovat olemukseltaan runoilijoita, eivät sanan kirjallisuuden lajia kuvaavassa mielessä, vaan siinä mielessä, että Heideggerille "kaikki taide on olemukseltaan runoutta" (s. 75). Runous Heideggerille on taiteessa juuri se kieli, jolla meitä puhutaan, ja jossa todellisuus avautuu ilman valmiiden kulttuuristen konstruktioiden painoa. Kysymys tällaisesta alkuperästä on tietenkin aina ongel-

mallinen mutta Heideggerille hänen “taiteen filosofiansa” perusajatuksia: “runous on sanontaa olevan kätkeytymättömyydestä.” (S. 77).

Vaikka runous onkin taiteen asia, se on myös itse kielen olemus ja seuraa kaikkialle sinne, missä puhuva ihminen ilmaantuu. Myös Heidegger itse pyrkii tavoittamaan runouden omassa kielessään ja kirjoittamisen tavassaan. Hänen tavoitteenaan oli murtautua ulos perinteisen “metafysiikan”, siis tieteen ja filosofian kielestä, joka rakentuu hänen mukaansa alkuperänsä menettäneelle ja irrallisia konstruktioita muodostavalle käsitteistölle argumentin logiikoineen.

Kääntäjän painajainen

Heideggerin omalaatuinen “runollinen” kieli muodostaa erityisen ongelman kääntäjälle. Heidegger pyrkii nimittäin omissa ilmaisuissaan toteuttamaan samaan maailman ja maan välistä kiistaa, joka itse taideteoksessakin toteutuu. Näin monet ilmaukset ovat vähintäänkin kaksimerkityksisiä ja usein kaikessa konkreettisuudessaankin symbolisia ja monimielisiä. Tällaisia ilmauksia ovat mm. maa tai kansa, jotka kansallissosialistisessa kontekstissa ovat tietysti luettavissa omalla tavallaan. Sellaiset ilmaukset kuin *‘Sich-Ins-Werk-Setzen-der-Wahrheit’* (totuuden asettuminen teokseen tekeille) *‘Lichtung’* (suomenoksessa ‘aukeama’), *‘Gestell’* (suomenoksessa ‘asetin’) tai *Dasein* (jätetty suomenoksessa kääntämättä) tuottavat kääntäjälle päänvaivaa, sillä vaarana on, että käännettäessä ne kadottavat mieltensä, monimielisyytensä ja juurensa tai sitten tuloksena on ongelmia luettavuudessa.

Heideggerille itselleen kääntäminen on kuitenkin tulkitsemista, ja sellaisena myös Heideggerin oma teksti monesti tarjoutuu: mahdollisuutena moniin tulkintoihin.

Hannu Sivenius on onnistunut tekemään omasta tulkinnastaan luettavaa tekstiä ja välttää liikaa “sanamagiaa”, joka väijyy Heideggerin teksteissä. Joistakin käännösratkaisuista voisi tosin käydä loputonta keskustelua ilman yksimielisyyttä. Näin myös siksi, että jotkut käännösvaihtoehdot toimivat paremmin joissakin toisissa teksteissä ja jotkut toiset taas muissa teksteissä. Mahdollisuuksien merellä on kuitenkin aina kiinnittäydyttävä johonkin.

Reijo Kupiainen